

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ОМАРОВ АНВЕР МУРАД ОГЛИ

УДК 346.5 (477):330.101.542

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор **Задихайло Дмитро Вігольдович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, директор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, член-кореспондент Національної академії наук України;

- кандидат юридичних наук; доцент **Килимник Інна Ігорівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться «22» листопада 2020 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-А.

Автореферат розіслано 20 листопада 2020 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний стан малого підприємництва в Україні не задовольняє суспільні потреби, не дивлячись на наявність позитивних тенденцій розвитку в цій сфері. Спрощені процедури створення та оподаткування суб'єктів малого підприємництва не забезпечують кількісне та якісне зростання цього сегменту національної економіки.

В ЄС малі підприємства виступають основою економіки та розглядаються як одна з основних рушійних сил інновацій, зайнятості, а також соціальної та локальної інтеграції. Мале підприємництво сприяє динамічному задоволенню нових потреб ринку, а також створенню робочих місць, сприяє соціальному та регіональному розвитку, гарантує безпечну життєдіяльність.

У зарубіжних країнах застосовується значна кількість засобів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва на загальнонаціональному та на регіональному рівні. Основні напрями державної підтримки малого підприємництва передбачають фінансову, консультаційну, інформаційну, освітню підтримку підприємців. Правовою формою закріплення механізму підтримки малого підприємництва виступають цільові державні та регіональні програми.

Україна потребує детального та якісного законодавчого врегулювання правового становища суб'єктів малого підприємництва, механізму застосування засобів підтримки, що дозволять перейти на новий якісний рівень економічного розвитку та інтегруватись до світового економічного простору як рівноправний суб'єкт.

Теоретичну основу дослідження склали роботи вітчизняних вчених-господарників, таких як О.А. Беляневич, О.М. Вінник, Д.В. Задихайло, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, В.В. Резнікова, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, В.С. Щербина та ін. Предметно проблематика малого підприємництва в системі національної економіки розглядалась у працях провідних вчених-економістів, таких як: Г. Андрусенко, З. Варналій, К. Ващенко, В. Воротін, В. Геєць та інші, а також – вчених-правознавців, таких як: В. Андреев, І. Похиленко, І. Труш, М. Пожидаєва та ін., але предметно і комплексно проблема адаптації законодавства України до вимог господарсько-правової політики держави в сфері малого підприємництва не вивчалась. Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновки, що нині детального і більш поглибленого вивчення потребують засоби підтримки малого підприємництва в Україні з метою визначення шляхів підвищення

ефективності їх застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження обрано згідно з науково-дослідницькими роботами кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Правове забезпечення і реалізація політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962). Тему роботи затверджено на засіданні Вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 26 грудня 2015 р. (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Мета й завдання дослідження полягає у з'ясуванні особливостей господарсько-правового забезпечення малого підприємництва в Україні з урахуванням його сучасних функцій в економічному розвитку та розроблення пропозицій до вдосконалення чинного законодавства України.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

- проаналізувати зарубіжний та національний досвід правового регулювання малого підприємництва;
- визначити види малих підприємств за різними критеріями з метою їх економічної сегментації та правового забезпечення;
- з'ясувати недоліки законодавчого забезпечення малого підприємництва;
- визначити напрями господарсько-правової політики розвитку малого підприємництва;
- встановити кваліфікаційні вимоги віднесення суб'єкта господарювання до малого підприємництва;
- систематизувати господарсько-правові засоби державної підтримки малого підприємництва.

Об'єктом дослідження є суспільно-економічні відносини, що виникають з приводу створення та функціонування суб'єктів малого підприємництва та їх державної підтримки.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використані загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання. Так, діалектичний метод пізнання правових процесів і явищ покладено в основу методології дослідження. Формально-логічний метод застосовано при з'ясуванні стану нормативно-правового регулювання

правового становища суб'єктів малого підприємництва. За допомогою системно-логічного методу розроблено класифікацію малих підприємств, вимог віднесення до суб'єктів малого підприємництва, а також засобів підтримки малого підприємництва. За допомогою порівняльного методу виявлені особливості правового становища суб'єктів у різних країнах, у тому числі і в Європейському Союзі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в господарсько-правовій науці здійснене комплексне наукове дослідження питань змісту організаційно-господарського забезпечення стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні, адаптоване до безпосередньої реалізації положень економічної та господарсько-правової політики держави в зазначеній сфері.

Уперше:

- визначено, що мале підприємництво виступає об'єктом структурно-галузевої політики держави та важливим елементом національної економіки. Мале підприємництво має стати макрооб'єктом економічної політики держави, з урахуванням якого розробляються програми економічного розвитку та визначається стратегічний курс розвитку. Запропоновано доповнити ст. 10 Господарського кодексу України положенням про те, що окремою складовою структурно-галузевої політики держави є політика розвитку малого підприємництва;

- встановлено необхідність надання Офісу розвитку малого та середнього підприємництва статусу центрального органу виконавчої влади. Державна регуляторна служба, у межах її компетенції, також має брати участь у коригуванні нормативно-правового середовища малого підприємництва шляхом створення в її структурі окремого підрозділу щодо регуляторної політики у сфері малого підприємництва;

- визначено види державної політики підтримки малого підприємництва: загальнодержавна та регіональна; підтримка малого підприємництва в цілому, підтримка за сегментами. Політика держави у зазначеній сфері має формалізуватись у стратегії держави в сфері розвитку малого підприємництва та Державну програму розвитку малого підприємництва, що мають набути перманентного характеру в політико-правовому житті країни;

- запропоновано обмежити можливості зловживання засобами державної підтримки малого підприємництва шляхом встановлення реєстраційної вимоги – одна фізична особа – один суб'єкт малого підприємництва, тобто фізична особа може бути засновником або співзасновником тільки одного підприємства, що може мати статус малого підприємства;

- запропоновано встановити кваліфікаційні критерії, за якими суб'єктів господарювання можна відносити до малого підприємництва, а саме вартість активів, кількість працівників, обсяг виробництва та реалізації продукції, споживання електроенергії та інших ресурсів. Додатковим критерієм державної підтримки може бути спеціальна правосуб'єктність щодо суспільно корисних видів діяльності;

- визначено принципи функціонування малого підприємництва:

- 1) принцип прогнозованості (введення нових правил діяльності малого підприємництва має відбуватися у визначені дати, з наданням інформації суб'єктам господарювання заздалегідь та обов'язковим проведенням консультування та слухання щодо малого підприємництва перед прийняттям будь-якої законодавчої пропозиції, що матиме вплив на господарську діяльність);
- 2) принцип законодавчої визначеності (встановлення єдиних правил набрання чинності нормативними актами, які матимуть вплив на суб'єктів малого чи середнього бізнесу);
- 3) принцип “лише один раз” (інформація запитується лише одним органом, після чого стає доступною для всіх інших, тобто підприємство не зобов'язане подавати інформацію, яку орган і так може отримати іншим шляхом);
- 4) принцип диференціації сфери малого підприємництва на окремі сегменти, специфіка яких має враховуватись при розробці державної політики та змісту правового регулювання;

- запропоновано скасувати категорію “мікропідприємство”, адже в межах правового регулювання ця категорія поглинається категорією “мале підприємство”, та замінити цей підхід сегментацією суб'єктів малого підприємництва за такими класифікаційними критеріями: 1) за організаційно-правовою формою: ФОП, ПП, ТОВ, виробничий кооператив, фермерське господарство, сімейне підприємство; 2) за специфікою виробничої діяльності підприємства, сферою діяльності підприємства: торгівля, виробництво, будівництво, послуги, інноваційна діяльність тощо; 3) за регіональним аспектом, що визначає спеціальний режим правового регулювання та підтримки: депресивний регіон, зона операції об'єднаних сил (ООС), зона ЧАЕС, рекреаційна зона тощо;

- запропоновано доповнити Господарський кодекс України такою організаційно-правовою формою сімейне підприємство, що є гібридною формою та синтезує в собі окремі елементи організаційно-правових форм : товариство з обмеженою відповідальністю, командитне товариство та виробничий кооператив.

Сімейне підприємство це господарське товариство, в якому повні учасники здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність,

несуть обмежену своїм вкладом відповідальність, управляють за загальною згодою, а вкладники роблять свій внесок до статутного капіталу, отримують прибуток від діяльності товариства та беруть обов'язкову трудову участь у діяльності товариства. Особливості сімейного підприємства: 1) правовими документами, що підтверджують статус працівника-вкладника, є трудовий договір та спеціальний документ, котрий підтверджує корпоративні права та право на щомісячний фіксований відсоток від діяльності товариства, розмір якого залежить від вкладу; 2) статус вкладників схожий на статус привілейованих акціонерів та права вкладників-працівників підлягають захисту від зловживань з боку учасників членів сім'ї; 3) управління здійснюється за загальною згодою спільно з повними учасниками членами сім'ї, а вкладники беруть трудову участь;

- визначено поняття мікрокредитування як здійснення операцій щодо надання кредитів встановленого розміру, строком до одного року суб'єктам малого підприємництва. Надавати ці кредити мають спеціалізовані установи з мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, що здійснюють некомерційну діяльність. Такі установи мають бути неприбутковими організаціями, виключним видом діяльності яких є мікрокредитування. Така фінансова установа є юридичною особою та створюється з метою досягнення соціального ефекту – підтримка малого підприємництва.

Удосконалено:

- визначення суб'єкта малого підприємництва як фізичної особи-підприємця або юридичної особи, створеної у формі товариства з обмеженою відповідальністю, виробничого кооперативу, фермерського господарства чи сімейного підприємства, включеного до реєстру малих підприємств із вказівкою на конкретного власника, що отримав статус малого підприємця, або засновника (учасника) малого підприємства;

- визначення поняття інноваційного суб'єкта малого підприємництва як фізичної або юридичної особи з кількістю працівників не більше 50 та доходом не більше 10 млн на рік, в яких більше 70 % діяльності складає виробництво інноваційної продукції, що створюють нові технологічні рішення, продукти, засоби виробництва, товари та послуги, структури управління без проведення науково-технічної роботи, надають різні види послуг під час впровадження новацій, зокрема виконують проектно-конструкторські або технологічні роботи, дизайн, надають маркетингові, навчально-тренінгові, юридичні, патентні послуги (організації інноваційної інфраструктури займаються впровадженням новацій, що створені самим підприємством або передані

іншими суб'єктами господарювання);

- запропоновано методологію змістовного наповнення спеціального закону щодо регулювання державної підтримки та законодавчого забезпечення малого підприємництва. Закон має встановити кваліфікацію суб'єктів малого бізнесу, деталізувати інфраструктуру державної підтримки (фонди, банківські установи, страхові компанії, інкубатори тощо), правові режими державної підтримки залежно від категорій (регіонального зонування, напряму діяльності (інноваційна, науково-технічна, енергозберігаюча тощо), затвердити безпосередні права, обов'язки та відповідальність як суб'єктів малого підприємництва, так і державних органів; також на законодавчому рівні необхідно встановити граничні обсяги доходів суб'єкта малого підприємництва та розмір фінансування, періодичність перегляду яких повинно бути чітко зазначене та перебувати у пропорційному відношенні з реальним економічним становищем у державі.

Набули подальшого розвитку:

- обґрунтування пропозицій прийняття Закону України “Про соціальне підприємництво” з метою закріплення складових правового положення соціальних підприємств (поняття, організаційно-правову форму, мету створення, категорії учасників, пільгові умови та функціонування), визначення поняття “соціальна користь” як мету діяльності соціального підприємства, а також встановить зобов'язання Уряду та органів місцевого самоврядування будувати партнерські відносини з некомерційним сектором;

- обґрунтування пропозицій внести зміни до законодавства, а саме до Закону України «Про захист малого та середнього підприємництва» щодо механізму мікрокредитування та прийняття спеціального Закону України «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні теоретичні положення й практичні пропозиції можуть бути використані:

- у нормотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при вдосконаленні правового положення суб'єктів малого підприємництва та організаційно-правового стимулювання їх діяльності з боку держави;

- у науково-дослідницькій роботі – для подальших наукових розробок у процесі дослідження господарсько-правового забезпечення малого підприємництва в Україні;

- у навчальному процесі - при викладанні курсів «Господарське право», «Корпоративне право» у юридичних закладах вищої освіти, при

підготовці підручників, навчальних та методичних посібників, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження доповідались, обговорювалися та одержали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах зокрема: Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Юридична осінь» (м. Харків, 25 листопада 2016 р.), Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Юридична осінь» (м. Харків, 25 листопада 2017р.), круглому столі «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова» (м. Київ, 8 лютого 2019 р.), круглому столі «Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права» (м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 р.), круглому столі «Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу» (м. Київ, 9 листопада 2018 р.).

Структура й обсяг дисертації Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 166 сторінок друкованого тексту, у тому числі основного – 151 сторінка, список використаних джерел включає 123 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано ступінь її наукової розробки і зв'язок з науковими програмами, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет і джерела дослідження, його методологічні засади, розкрито наукову новизну положень, що виносяться на захист, теоретичне і практичне значення одержаних результатів роботи, наведено відомості про їх апробацію.

Розділ 1 «Досвід правового забезпечення малого підприємництва в Україні та в зарубіжних країнах» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Мале підприємництво в розвинутих країнах: сучасний досвід правового забезпечення»* розглянуто місце і роль малого підприємництва у структурі сучасної економіки та правові механізми державної підтримки малого підприємництва в цілій низці країн світу, зокрема у США, Канаді, Японії, Південній Кореї, Великій Британії та країнах ЄС та інших. В першу чергу, що стосується юридичної кваліфікації малого підприємництва у системі суб'єктів господарювання

та його відмежування від категорії середнього підприємництва, як за законодавством України, так і у порівняльно-правовому аспекті. Предметом розгляду стали відповідні національні суб'єкти організаційно-господарських повноважень, сфери застосування засобів стимулюючого організаційно-господарського впливу так власне і самі засоби стимулювання активності малого підприємництва. Окремим аспектом зазначеної проблематики виділено регіональний рівень стимулюючого впливу на малий бізнес, зокрема і шляхом програмування його розвитку.

У підрозділі 1.2 «Економічна характеристика малого підприємництва в Україні» розглянуто коло питань відносно економічної політики держави щодо малого підприємництва як сегменту національної економіки та як позитивного суспільно-економічного феномену. Відповідно, зазначені аспекти пов'язані із проблематикою зайнятості населення, інноваційної активності малого підприємництва, коопераційних системно-структурних зав'язків малого бізнесу із суб'єктами господарювання середнього та крупного бізнесу, забезпечення цілої низки ніш економічної активності, зокрема у сфері послуг. Окреме значення малого підприємництва вбачається у процесі формування, так званого, середнього класу, що надзвичайно важливо для суспільно-економічної та суспільно-політичної стабілізації суспільного життя.

Необхідної уваги приділено проблематиці «потенціалу малого підприємництва», в межах якого зазначені такі його складові як кадровий, виробничий, фінансовий, інтелектуальний, інфраструктурний, інформаційний тощо.

Підкреслено необхідність застосування в процесі законотворчої діяльності саме сегментного підходу до формування механізмів державної підтримки малого підприємництва, зокрема малого інноваційного підприємництва або малого підприємництва в аграрній сфері тощо.

Зазначено також і важливе значення функціонування малого підприємництва для формування конкурентного економічного середовища.

У підрозділі 1.3 «Законодавче забезпечення малого підприємництва в Україні» розглянуто накопичений законодавчий досвід спроб та помилок у сфері державної підтримки малого підприємництва в Україні за майже тридцятирічну історію, починаючи з прийняття у 1991 році Закону України «Про підприємництво» та створення державного комітету України із сприяння малим

підприємствам та підприємництву, ухвалення Урядом України Програми державної підтримки підприємництва. В процесі державотворення в Україні та формування механізмів державного регулювання економіки ринкового типу законодавець постійно удосконалював підходи до забезпечення ефективного впливу держави на відносини малого підприємництва в системі господарювання. Важливими напрямками такої роботи виявляються розробка: політико-правових документів (Концепція Державної політики розвитку малого підприємництва), програмних документів (Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва»), власне господарсько-правового забезпечення функціонування суб'єктів малого підприємництва (Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва»).

Зазначено регулятивне значення відповідних норм-критеріїв, що містяться у Господарському кодексі України, які є базовими для подальшого поточного законодавчого регулювання відносин державної допомоги суб'єктам господарювання.

В зазначеному контексті в дисертації зроблено періодизацію етапів законодавчого забезпечення в Україні відносин держави з суб'єктами господарювання малого підприємництва.

Розділ 2 «Удосконалення правового режиму малого підприємництва в Україні» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Мале підприємництво як об'єкт господарсько-правової політики держави» розглянуто перед усім сучасне розуміння економічної політики держави в її організаційно-правовому та змістовному аспектах. Визначено взаємозв'язок між відповідними нормами Основного закону, ст. 10 Господарського кодексу України та нормами Законів України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», «про державні цільові програми» тощо. Підкреслено нерозривний зв'язок між феноменами економічної політики держави та її господарсько-правової політики як важливого інструментального реалізаційного компонента. В процесі розгляду зазначених питань зроблено висновок про те, що мале підприємство має стати усвідомленим та нормативно закріпленим об'єктом державної економічної та господарсько-правової політики. Таким чином, політика в сфері відносин малого підприємництва кваліфікована як окрема складова структурно-галузевої економічної політики держави з пропозицією внести відповідні доповнення до змісту ст. 10 Господарського кодексу України.

Окремо розглянуто цілу низку суб'єктів організаційно-

господарських повноважень держави в сфері малого підприємництва, що однак не є органами предметної ціленаправленої компетенції, саме в зазначеній сфері. Виключенням визнано Офіс розвитку малого та середнього підприємництва при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, однак який за статусом є консультативно-дорадчим органом. В дисертації запропоновано визначитись зі статусом Офісу розвитку малого та середнього підприємництва, а також розглянути перспективу трансформації компетенції та статусу Державної регуляторної служби України (колишнього Держкомпідприємництва) з метою створення політично та компетенційно відповідального органу держави в сфері малого підприємництва як основного суб'єкта формування та реалізації державної політики в цьому напрямі.

В підрозділі також розглянуто цілу низку аспектів функціонування малого підприємництва в контексті суміжних програмних завдань держави, зокрема в сфері розвитку «зеленої» енергетики, особливостей господарювання на територіях, що примикають до окупованих районів Донбасу, розвитку соціального підприємництва.

Далі в підрозділі приділено предметну увагу змісту програмних документів держави у сфері підтримки малого підприємництва із акцентуацією на еволюційному характері їх динаміки.

У підрозділі 2.2 «Кваліфікаційні вимоги до суб'єкта господарювання малого підприємництва» розглянуто досвід вітчизняного законодавства, що закріплює зазначені критерії, зокрема у Господарському кодексі України. До методології напрацювання та застосування зазначених кваліфікаційних критеріїв в підрозділі запропоновано враховувати по-перше сам сегмент сфери господарювання, в якому функціонують суб'єкти малого підприємництва. По-друге, вже існуючі особливості та пріоритети державної економічної політики у разі якщо її окремим об'єктом є зазначений сегмент (сегменти). По-третє, суспільно-політичний та регіональний аспекти функціонування національної економіки.

Враховуючи зазначені вихідні умови власне кваліфікаційні вимоги визнання суб'єкта господарювання – суб'єктом малого бізнесу мають враховувати конкретизацію його організаційно-правової форми, кількості таких суб'єктів відносно яких у однієї особи можуть бути корпоративні або інші організаційно-засновницькі права. До кваліфікаційних вимог можуть належати також і параметри виробничої діяльності, пов'язані із результатами виробничої та реалізаційної діяльності, кількості зайнятих за трудовими договорами працівників,

обсяги споживання виробництвом ресурсів (електроенергії, води тощо). Важливим формальним критерієм має стати кінцева реєстрація суб'єкта господарювання у статусі, зокрема, малого підприємства.

У підрозділі 2.3. «Господарсько-правові засоби державної підтримки малого підприємництва» розглядаються в роботі як на матеріалі їх унормування національним законодавством, так і враховуючи закордонний досвід їх законодавчого забезпечення. Зазначені засоби аналізуються у відповідності до їх функціонального навантаження, зокрема: податкові, інноваційні, інституційні контролюючі, освітні тощо. Особливої уваги приділено досвіду законодавчого забезпечення засобів державної підтримки малого підприємництва в агробізнесі, в сфері енергоефективності тощо.

Окремо в роботі аналізуються правові засоби за їх формою, а саме: субсидії, гранти, дотації, податкові пільги, списання боргів, штрафних санкцій, компенсація збитків тощо. В цьому контексті розглядається проблематика реального функціонування механізму державної допомоги суб'єктам господарювання.

Окреме місце в підрозділі займає аналіз проблематики мікrokредитування, що розглядається на інституційному рівні, передбачаючи створення спеціалізованих фінансових установ з мікrokредитування, що мають функціонувати на некомерційних засадах. Спеціальним також має стати і порядок здійснення такої діяльності, що містить в собі реалізацію макроекономічного публічно-правового інтересу.

Важливого значення в підрозділі приділено ролі Державної регуляторної служби України, чия діяльність має реально впливати на формування сприятливого для малого бізнесу нормативно-правового середовища в сфері господарювання, у зв'язку з чим, зроблено цілу низку пропозицій до модернізації законодавчого забезпечення проблематики державної регуляторної політики.

Окремо у підрозділі розглянуто роль та функції забезпечення такого правового засобу як гарантії від зміни законодавства, від контролюючих процедур, від зайвого адміністрування.

Для підвищення ефективності застосування правових засобів державної підтримки розглянуто особливості саме регіонального та місцевого рівня їх застосування, використання правового механізму комунально-приватного партнерства.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає у з'ясуванні сучасної ролі малого підприємництва в національній економіці та розробленні теоретичних та практичних рекомендацій по удосконаленню господарсько-правового забезпечення малого підприємництва в Україні.

1. Вивчивши нормативно-правові акти різних років щодо правового регулювання малого підприємництва, доходимо висновку про необхідність спеціального закону щодо регулювання державної підтримки та законодавчого забезпечення малого підприємництва.

2. Мале підприємництво є невід'ємною складовою економіки держави, передусім структурно-галузевої економічної політики. Діяльність суб'єктів господарювання малого підприємництва суттєво впливає на соціальну політику та доходи населення, регіональну політику, інноваційну політику. Доцільно доповнити ГКУ положеннями щодо політики розвитку малого підприємництва як складової структурно-галузевої політики.

3. Враховуючи, що мале і середнє підприємництво мають істотні відмінності в організаційному, правовому, фінансовому становищі, треба чітко розмежовувати їхні програмні цілі та методи розвитку, адже їх ототожнення пригнічує розвиток малого підприємництва. Вирішення цієї проблеми можливе за умови чіткої законодавчої кваліфікації суб'єктів малого підприємництва та повного роз'єднання правового регулювання малого та середнього підприємництва у межах програм розвитку, органах контролю, джерел фінансування та підтримки, введення штрафних санкцій за незаконно отриману представником середнього підприємництва підтримку та державну допомогу, що передбачена для представників малого підприємництва.

4. Необхідним є надання статусу державного органу Офісу розвитку малого та середнього підприємництва при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Крім того, у структурі Державної регуляторної служби може бути створений окремий підрозділ щодо регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва.

5. Спеціальний орган у сфері розвитку малого та середнього підприємництва (Офіс розвитку малого та середнього підприємництва) має створити інтернет-портал, в якому буде розміщуватись інформація щодо статистичних даних від Державної статистичної служби,

згрупованих даних від Державної фіскальної служби та Єдиного державного реєстру щодо кредитування від Національного банку України, а також обговорення запланованих змін у законодавстві щодо діяльності малого підприємництва.

6. Нові правила щодо діяльності малого підприємництва мають вступати в дію у визначені дати, наприклад, у заздалегідь визначені два дні на рік, що дає можливість підприємцю планувати свою діяльність із урахуванням нововведень. Лише у виняткових випадках може бути прийняте рішення про публікацію в інші дати (надзвичайні ситуації, вжиття заходів для термінового усунення прогалин у законодавстві, втрати від дотримання єдиних дат можуть бути диспропорційними для державного бюджету).

Необхідним є забезпечення законодавчої визначеності шляхом запровадження принципу «лише один раз» (the only once principle), що застосовується в ЄС та передбачає, що інформація запитується лише одним органом, після чого стає доступною для всіх інших, тобто підприємство не зобов'язане подавати інформацію, яку орган і так може отримати іншим шляхом.

7. Урядом створене ПрАТ «Експортно-кредитне агентство», але повноцінно воно не функціонує. Окремим напрямом діяльності експортно-кредитного агентства має бути мале підприємництво. Необхідно створити посаду консультанта з експортного кредитування та страхування, що надаватиме необхідну інформацію підприємствам на безкоштовній основі щодо всіх процедур та оптимальних умов фінансування експорту. Експортно-кредитне агентство має взаємодіяти з банками, страховими компаніями шляхом обміну інформацією та наданням фінансових ресурсів для компенсації кредитів, а також безпосередньо здійснювати страхування експортних кредитів.

8. В Україні відсутній Закон «Про соціальне підприємництво», в якому мають бути закріплені складові правового статусу соціальних підприємств, а саме: поняття організаційно-правової форми, мета створення, категорії учасників, пільгові умови створення та функціонування, визначення поняття «соціальна користь» як мети діяльності соціального підприємства, а також законодавче врегулювання зобов'язань уряду та органів місцевого самоврядування будувати партнерські відносини з некомерційним сектором.

9. Сегментація малого підприємництва здійснюється для застосування спеціальних правових режимів з метою більш точного правового регулювання та ефективного застосування преференційного режиму.

Для визначення правової кваліфікації малого підприємництва потрібно визначити критерії класифікації малого підприємництва.

По-перше, суб'єкти малого підприємництва поділяються за організаційно-правовою формою, а саме: фізична особа-підприємець та підприємство. Під підприємством треба розуміти приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю, виробничий кооператив, у тому числі енергетичний кооператив, сімейне підприємство.

По-друге, суб'єктів малого підприємництва можна розподілити за характером та складом активів, тобто кількістю працівників, задіяних на підприємстві; вартістю активів (розмір капіталу підприємства); обсягом реалізації продукції, прибутком, що отримує підприємство за певний проміжок часу, а також обсягом споживання підприємством електроенергії та інших ресурсів.

Факультативними критеріями можуть бути: 1) сфера діяльності підприємства, наприклад, торгівля, сфера ІТ, виробництво, будівництво, послуги, інноваційна діяльність тощо; 2) регіональний аспект, наприклад, депресивний регіон, зона ООС, зона ЧАЕС, рекреаційний чи туристичний регіон.

10. Державна політика підтримки малого підприємництва може бути: загальнодержавна та регіональна; підтримка малого підприємництва в цілому, підтримка певної специфічної групи.

11. Сімейне підприємство (командитне товариство з обмеженою відповідальністю) можна визначити як господарське товариство, в якому повні учасники здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність, несуть обмежену своїм вкладом відповідальність, управляють за загальною згодою, а вкладники роблять свій внесок до статутного капіталу, отримують прибуток від діяльності товариства та беруть обов'язкову трудову участь у діяльності товариства.

Особливості сімейного підприємства: 1) правовими документами, що підтверджують статус працівника-вкладника є трудовий договір та спеціальний документ, який підтверджує корпоративні права та право на щомісячний фіксований відсоток від діяльності товариства, розмір якого залежить від вкладу; 2) статус вкладників схожий на статус привілейованих акціонерів та права вкладників-працівників підлягають захисту від зловживань з боку учасників-членів сім'ї; 3) управління здійснюється за загальною згодою спільно з повними учасниками-членами сім'ї, а вкладники беруть трудову участь.

12. Основними засобами підтримки малого підприємництва виступають: 1) податкова підтримка; 2) фінансова підтримка,

включаючи прискорену амортизацію, надання кредитів, субсидій, грантів, гарантій, забезпечення пільгового страхування тощо; 3) інші заходи сприяння розвитку малого підприємництва, у тому числі забезпечення інформацією, надання технічної допомоги та управлінських послуг, встановлення контрактних відносин між державою та приватними підприємствами, консультування, розробка різних програм навчання інше.

Податкова підтримка має три складові: 1) податкові пільги (єдиний податок); 2) податкове адміністрування (порядок сплати); 3) контроль (перевірки раз на рік у чітко встановлений день).

У межах удосконалення податкового адміністрування можна автоматично присвоювати суб'єкту малого підприємництва при реєстрації спеціального правового статусу, ідентифікаційного номера платника податків тієї системи оподаткування, яка йому підходить, ставити його автоматично на облік та видавати зареєстровану Книгу обліку доходів. При цьому звернутися до податкових органів він має лише у разі зміни умов діяльності, наприклад, переходу від суб'єкта малого підприємництва до суб'єкта середнього підприємництва або зміни організаційно-правової форми.

13. Мікрокредитування можна визначити як здійснення операцій з надання кредитів строком до одного року суб'єктам малого підприємництва. Надавати ці кредити мають спеціалізовані неприбуткові установи з мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, що здійснює некомерційну діяльність, виключним видом діяльності яких є мікрокредитування.

Засновники установи (фізичні та юридичні особи) не беруть безпосередньої участі в управлінні та між ними не розподіляються надходження від діяльності установи. Такі установи можуть створюватися в межах соціальної відповідальності суб'єктів великого підприємництва.

Однією з головних підстав одержання нових мікрокредитів є виконані повністю та своєчасно попередні кредитні зобов'язання. Мають також бути встановлені заборони щодо видачі мікрокредитів: на цілі споживчого характеру, фінансування виробництв та торгівлі зброєю або військовим обладнанням, виготовлення наркотичних речовин, спиртних напоїв чи тютюнових виробів, ігровий бізнес, обмін валют, операції з цінними паперами тощо; державним підприємствам, суб'єктам господарювання, що не належать до малого підприємництва, підприємствам, пов'язаним із засновниками чи інвесторами установи.

14. Важливе значення для правового режиму малого

підприємництва є встановлення гарантій для функціонування малих підприємств.

По-перше, гарантії від зміни законодавства. Зміни законодавства щодо діяльності малих підприємств мають відбуватися два рази на рік у встановлені дати (наприклад, 1 січня та 1 вересня). До цього суб'єкти господарювання мають бути попереджені через спеціальний електронний портал про зміни, інформацію до якого мають надавати всі органи виконавчої влади, що планують ці зміни.

По-друге, гарантії від контролюючих процедур. Контролюючі процедури повинні носити комплексний характер, тобто всі органи, що мають перевірити суб'єкта малого підприємництва мають це робити у встановлений заздалегідь відомий період. Тривалість цих перевірочних процедур має бути максимально скорочено до одного разу на рік.

По-третє, гарантії від зайвого адміністрування. Суб'єкт малого підприємництва має подавати документи лише одноразово. Після того, як документи потрапили до одного органу виконавчої влади, вони стають доступними для інших органів, і подавати їх повторно не має потреби.

15. Державна політика підтримка малого підприємництва – це сукупність (комплекс) пріоритетних рішень, які визначають основні напрями і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку малого підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання.

За умови виконання кваліфікаційних вимог визначення малого підприємництва застосовується спеціальний режим, що полягає у такому:

1) податкові пільги, у тому числі спрощений порядок адміністрування податків; 2) мікrokредитування; 3) встановлення гарантій: від зміни законодавства, від контролюючих процедур, від зайвого адміністрування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Омаров А. М. Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні. Економічна теорія та право. 2016. № 1. С. 159–170.

2. Омаров А. М. Актуальні питання правової кваліфікації суб'єктів

малого бізнесу. Економічна теорія та право. 2017. № 2. С. 169–180.

3. Омаров А. М. Організаційно-господарське супроводження розвитку малого підприємництва в Україні. Проблеми законності. 2018. Вип. 142. С. 136–148.

4. Омаров А. Публичные интересы в законодательном обеспечении функционирования малого бизнеса в Украине. *Azərbaycan Hüquq Jurnalı*. 2018. № 1. S. 79–94.

5. Омаров А. М. Хозяйственно-правовая политика государства относительно малого бизнеса в Украине. *Leges et Viata*. 2018. № 8/2 (320). С. 95–101.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Омаров А. М. Правова кваліфікація суб'єктів малого бізнесу. Юридична осінь (м. Харків, 15 листопада 2016 р.). Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. С. 150–154.

7. Омаров А. М. Класифікація суб'єктів малого підприємництва є запорукою ефективності розвитку ринкової економіки. Юридична осінь (м. Харків, 15 листопада 2017 р.). Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 136–139.

8. Омаров А. М. Роль функцій малого підприємництва на соціально-економічний розвиток держави. Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права: матеріали круглого столу (Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 р.). Кривий Ріг: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 240–244.

9. Омаров А. М. Реформування моделі організаційно-господарського впливу держави на діяльність малого бізнесу в Україні. Актуальні проблеми господарського права і господарського процесу: матеріали круглого столу (м. Київ, 9 листопада 2018 р.). Київ : Ліра-К, 2018. 260 с.

10. Омаров А. М. Окремі питання інституціалізації господарсько-правового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу. Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова: матеріали круглого столу (м. Київ, 8 лютого 2019 р.). Київ: НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. С. 228–232.

АНОТАЦІЯ

Омаров Анвер Мурад Огли. Господарсько-правове забезпечення малого підприємництва в Україні в сучасних умовах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2020.

У дисертації наведено вирішення наукового завдання щодо обґрунтування теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення механізму господарсько-правового забезпечення малого підприємництва в Україні.

Визначено, що мале підприємництво необхідно вважати окремим об'єктом структурно-галузевої політики держави та вагомим сегментом у структурі національної економіки, як макрооб'єкт економічної політики держави, тому розробляти програми економічного розвитку необхідно з обов'язковим урахуванням стратегії розвитку малого підприємництва.

Запропоновано обмежити можливості зловживання засобами державної підтримки малого підприємництва шляхом встановлення реєстраційної вимоги – одна фізична особа – один суб'єкт малого підприємництва, тобто фізична особа може бути засновником або співзасновником тільки одного підприємства, що може мати статус малого підприємства.

Запропоновано встановити комплекс кваліфікаційних критеріїв, за якими суб'єктів господарювання можна відносити до малого підприємництва, а саме: вартість активів; кількість працівників; обсяг виробництва та реалізації продукції; споживання електроенергії та інших ресурсів тощо. Додатковим критерієм державної підтримки може бути встановлення спеціальної правосуб'єктності щодо суспільно корисних видів діяльності.

Запропоновано доповнити Господарський кодекс України такою організаційно-правовою формою як сімейне підприємство, що має стати гібридною формою та синтезувати в собі окремі елементи організаційно-правових форм: товариство з обмеженою відповідальністю, командитне товариство та виробничий кооператив.

Ключові слова: мале підприємництво, господарсько-правове забезпечення, державна підтримка, державне регулювання,

стимулювання малого підприємництва, права кваліфікація малого підприємництва, сегментація сфери малого підприємництва, мікrokредитування малого підприємництва.

АННОТАЦИЯ

Омаров Анвер Мурад оглы. Хозяйственно-правовое обеспечение малого предпринимательства в Украине в современных условиях. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 - хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. - Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Харьков, 2020.

В диссертации приведено решение научной задачи по обоснованию теоретических положений и разработке практических рекомендаций по совершенствованию механизма хозяйственно-правового обеспечения малого предпринимательства в Украине.

Определено, что малое предпринимательство можно считать объектом структурно-отраслевой политики и весомым сегментом в структуре национальной экономики государства как макрообъекта экономической политики государства, поэтому разрабатывать программы экономического развития необходимо с обязательным учетом стратегии развития малого предпринимательства.

Предложено ограничить возможности злоупотребления средствами государственной поддержки малого предпринимательства путем установления регистрационного требования - одно физическое лицо - один субъект малого предпринимательства, то есть физическое лицо может быть учредителем или соучредителем только одного предприятия, которое может иметь статус малого.

Предлагается установить квалификационные критерии, по которым субъектов хозяйствования можно относить к малому предпринимательству, а именно: стоимость активов; количество работников; объем производства и реализации продукции; потребление электроэнергии и других ресурсов. Дополнительным критерием государственной поддержки может быть установление специальной правосубъектности в отношении определенных общественно полезных видов деятельности.

Предложено дополнить Хозяйственный кодекс Украины такой организационно-правовой формой как семейное предприятие, которое

является гибридной формой и синтезирует в себе отдельные элементы таких организационно-правовых форм как: общество с ограниченной ответственностью; коммандитное общество и производственный кооператив.

Ключевые слова: малое предпринимательство, хозяйственно-правовое обеспечение, государственная поддержка, государственное регулирование, стимулирование малого предпринимательства, правовая квалификация малого предпринимательства, сегментация сферы малого предпринимательства, микрокредитование малого предпринимательства.

ANNOTATIONS

Omarov Anver Murad Ogli Economic and legal support of small business in Ukraine in modern conditions. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Law in specialty 12.00.04 – Business Law; economic procedural law. – Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv, 2020.

The dissertation presents the solution of the scientific problem of substantiation of theoretical provisions and the development of practical recommendations for improving the mechanism of business law support of small business in Ukraine.

The relevance of the dissertation topic is due to the need to improve the existing mechanisms of state regulation of small business in Ukraine, the means of stimulating and supporting, regulating the legal status of small business entities, which will allow us to move to a new qualitative level of economic development.

It is determined that small business can be considered as an object of structural and sectoral policy and a significant segment in the structure of the national economy of the state as a macro-object of economic policy of the state, to develop programs of economic development necessary in view of the strategic development of small business.

The necessity to grant the Office of Development of Small and Medium-Sized Entrepreneurship the status of a central executive body was established.

The concept of the state policy on support of small business as a set (complex) of priority decisions defining the main directions and forms of legal, economic and organizational assistance to the development of small business is taken into account, taking into account the interests of the state

and economic entities.

It is proposed to limit the possibilities of misuse of state support for small business by establishing a registration requirement – one natural person – one small business entity, that is, an individual may be the founder or co-founder of only one enterprise that can have the status of a small business.

It is proposed to set the qualification criteria by which business entities can be classified as small businesses, namely the value of assets, the number of employees, as well as the volume of production and sale of products, consumption of electricity and other resources. An additional criterion for state support may be the specific legal personality of publicly beneficial activities.

It is proposed to supplement the Commercial Code of Ukraine with such organizational and legal form as a family enterprise, which is a hybrid form and synthesizes in itself certain elements of such organizational and legal forms as a limited liability company, a limited partnership and a production cooperative.

Keywords: small business, business law support, state support, state regulation, stimulation of small business, legal qualification of small business, segmentation of small business, microcredit of small business.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук,
доцент Бойчук

Підписано до друку 04.11.2020. Формат 60x90 1/16
Папер офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк.0,9.
Тираж 100 прим. Зам № 822

Друкарня
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77